

Министерство образования и науки РД
Управление образования Буйнакского района
МБОУ «Нижнеказанищенская гимназия имени А.Акаева»

Методическая «копилка» учителя родного языка

*Урок кумыкского языка
в 7 «Б» классе*

«Суффиксы личных глаголов»

(«Бет қъошумчаланы биринчи ва экинчи тайпасы»)

Учитель родного языка и литературы:

Петекаева Асlyханым Магомедрасоловна

**КОПИЯ
ВЕРНА**

Дарсны темасы: «Бет къошумчалар. Бет къошумчаланы биринчи ва экинчи тайпасы» (Личные суффиксы глаголов)

Дарсны мурады: Бет къошумчалар, бет къошумчаланы биринчи, экинчи тайпалары булан таныш этмек ва толу англав бермек; бетлеге ва санавлагъа гёре тюрлендирип уйретмек, биринчи тайпа бет къошумчаланы, экинчи тайпа бет къошумчалардан айрып да уйретмек;

Ахтарыв ишлеге гъаваслыгъын артдырмакъ, яратывчулукъ гъислерин, пагъмуларын оъсдюрмек; авуз ва языв тилин оъсдюрмек;

Ана тилине, элине бакъгъан сюювюн артдырмакъ.

Къолланагъан алатлар: карточкалар, компьютер, презентация слайдлар, охув китаплар, суратлар, таблица.

Мердешлени яратыв: Берилген материаллар булан ишлев; оъзбашына масъаланы чечмеге бажарывлулукъ; пикрулашыв, анализ этив.

Дарсни барышы.

1. Къурум мюгълет.

-Салам, гъюрметли охувчулар!

-Бугюнгю дарсыбызын Айвар Гъажиевни сёзлери булан башлама сюемен.

2. Эпиграф (слайд 1)

Иржайып къараймы, **билмеймен**, анам:

Иржайса, кюлесе **сюемен** адам.

Адам иржайгъанда алам иржая,

Ювукъ йимик бола гюн булан адам.

(Гъ. Айвар)

- Шаир, бу шиъруда нени гъакъында айта?
- Шиъру гесекде айтылагъан йимик, бир – бирибизге къарап иржайыкъ, бир – биревге дарсда уъстюнлюклер ёрайыкъ. Ана тил дарсыбызын иржайгъан юзюбюз булан башлайыкъ.

2. (Охувчуланы темагъа гелдирив, мурадын аян этив)

- Ишлик деп нечик сёзлеге айтыла?

- Бет къалиpler нени гёрсестеген къалиplerdir?

**КОПИЯ
ВЕРНА**

Фирмат от *Т. Тадыров* Г. Абдушиевжусиров

- Ишлик англатағын гаракатны ким этмеге бола?
- Эпиграфда берилген дөртлюкден ишликлени табығызы? (ишлеймен, сюемен)
- Къайсы заманы гёрсетеген ишликлердир? (галиги заманы)
- Галиги заманы гёрсетеген ишликлелеге, нечик къошумчалар къошуулуп, этилген?
- Бет гёрсетеген къошумчалар (-ман, - мен)
- Бу дарсда, биз, ишликлелеге къошулагын, къайсы къошумчалар булан таныш болабыз?

Охувчу: Ишликлени бет гёрсетеген къошумчалары булан.

Ачайыкъ төттерлени, арив ҳат булан, бугюнгү тархны ва темабызыны атын язып алайыкъ. (слайд 2 - дарсны өтөмасы)

- Яшлар, нечик мурат салма боласыз бугюн дарсыбызгъа? Нени билме ва негер уйренме герексиз бу дарсда?

3. Янгы дарсны англатыв.

Бет къошумчалар деп нечик къошумчалагъа айта?

- Китапланы ачайыкъ, охуп чыгъайыкъ.

Охувчу: Бет гёрсетмек учун ишликлелеге къошулагын къошумчалагъа бет къошумчалар деп айтыла.

Муаллим: Бет къошумчаланы эки тайпасы бар. (слайд - 3)

- Яшлар, ишликлер нечик заманланы гёрсетме бола? Эсге алайыкъ.
- Бет къошумчаланы бириңчи тайпасы галиги, галиги гетген, гележек заманланы къалиплерине къошула. Олар бет орунчалагъа ва ат тил гесимлелеге къошуулгъан къошумчалагъа ошай.

(Учде заманы гёрсетеген къошумчалар эсге алына, гъар заманғы мисаллар гелтириле)

Бет	Текник санав	Кёплюк санав	
16	- ман, мен – охугъан ман	- быз, -биз, - буз, -бюз	-биз охугъан быз
26	-сан, - сен- охугъан сан	- сыз, -сиз, -суз, -сюз -	-сиз охугъан сыз
36	охугъан	- (лар, -лер) -	- олар охугъан(лар)

A) 1 бёлюк – бириңчи тайпа бет къошумчаланы къошуулуп, бетлеге ва санавлагъа гёре, «**геле**» деген галигиз замандагы ишлик къалипни түрлендире

Директор

Габдулжанов

2 бёлюк – «язгъан» гетген заманны ишигин, бет къошумчаланы къошуп тюрлendirе.

3 бёлюк – «билижек» гележек замандагы ишик къалипни бетлеге ва санавлагъа гёре тюрлendirе. (слайд4)

Бет къошумчаланы экинчи тайпасы

-Яшлар, белгили - гетген заман ва шарт багъышдагы ишиклер нечик къошумчалар къошулуp этилине?

Белгили гетген заман ишикни баш къалибине -ды, -ди, -ду,-дю къошумчалар къошулуp этилине.

Шарт багъышдагы ишиклени простой формасы нечик къошумчалар къошулуp этилине?

- Мисаллар гелтиригиз?

- Охувчу: Алды, гетди, языса, болса, гёрсе.

- Бет къошумчаланы экинчи тайпасы белгили – гетген заманны къалибине ва шарт багъышдагы ишиклеге къошула. Олар мюлк къошумчалагъа ошай. (слайд 5)

Бет	Теклик санав	Кёплюк санав
16	- М; алдыМ	- къ, - к; алдыкъ
26	- НГ; алдыНГ	- гъыз, - гиз, -гъуз, -гюз; алдыгъыз
36	алды	-(лар, - лер) алды(лар)

Муаллим: Биз къайдабыз яшлар?

Муаллим: Дарс къайда юрюле?

Муаллим: Мактаптъа сиз не учун гелесиз?

«Мактапдагы мени яшавум» деген темагъа гёре, ишик этеген бет

къошумчаланы къоллап, бирер жумла ойлашып, языгъыз? (слайд 6)

(охувчулар язгъан жумлаларын охуй ва ишиклени бетин, заманын, бет къошумчаларын белгилеп гёrsетелер)

Бёлюклеге гёре иш юрютов

Текстден ишиклени табып, заманын англатмакъ **ва бет** къошумчаларын тюз белгилеп гёrsетmek

1 бёлюк) Чолпан түвдү
КОПИЯ
ВЕРНА

Акимат

Чолпа табырычтыр къурдуМ чёллюкде,

Годбушиев

Чарпып карас **салдым** чору юлдузлу.

Чум якъылы гёzel булан юрекде,

Чиoidен алып **сокъдум** агъачкъомузну.

(Казим Казимов) (слайд 7)

- Тилибизни бай, къурч, арив ва пасигъ этеген не сезлердир яшлар?

Охувчу: Айтывлар ва аталар сезлери.

-Бизин тилибиз айтывлар ва аталар сезлери булан чарлана геле.

(2 бёлюк) Айтывланы жыймакъ, айтывлардан ишликлени табып бетин, санавун, бет къошумчасын белгилемек, мънасын англатмакъ.

Не **чачсанг**, шону **жыярсан**.

(3 бёлюк) Айырыв иш (слайд 8)

Биrinчи тайпа бет къошумчаланы бир тапкъыргъа, экинчи тайпа бет къошумчаланы башгъа тапгъыргъа айырып язмакъ.

«Я, не этесен хари мени бувуп? Мен чи сени сандыкъдан **чыгъардым**», - дей сабанчы. **Оылтюремен** сени. Мени шу сандыкъга сени йимик бир адам салгъан эди. Ач да **болдум**, языкъ да болдум, гъали сенден ачывумну **аламан**», - дей йылан.

5. Китап булан иш юрютов (Тапшуруув №106 бети 54.) (слайд 9)

Адабият дарсларыбызны, охугъян асарланы, эсге алайыкъ.

-Къарайыкъ доскагъа. (слайд 10)

- Эй, Айгъази, мен атымдан тюшмеймен,

Эки авуз жавабым бар айтаман,

Шону да айтып, ёлум къыстав, къайтаман.

(Айгъазини йыры)

- Турмайман, мени абайым, турмайман,

Башым авруй, мени абайым, оылемен,

Оылюмюмню бугюн сенден гёремен. (Абдулланы йыры)

- Эки де йыр, къайсы эпостъа гиреген йырларды?

6. Янгы дарсны беклешдирив (тест булан ишлев, кластер къуруув, синквейн)

1. «Ишлик» деген тил гесимден алгъан **билимлерин** теренлешдирмек муратда кластер къурула.

2. Синквейн (берилген суратгъа гёре синквейн оюн къайда да языла.)

3. Тест – тапшырув иш юрюле.

7. Релаксация (савлай дарсгъа гёре)

-Бизин дарсыбыз нечик ойтдю?

-Дарсны сизге не пайдасы болду?

-Къужурлу тийген ерлерин дарсны эсгеригиз?

-Къайсы еринде четимликлер ёлукъду?

8. Уйге иш (слайд 14)

1. «Юртумну авлакълары, бавлары» деген темагъа ахтарыв иш язмакъ, биринчи тайпа ва экинчи тайпа бет къошумчаланы ишигизде къолап язмакъ.
  2. Тапшуруув № 314, бети 149

Муаллим: Дарсыбызны ана тилге багышланғын сёзлер булан битдирмеге сюемен.

Азиз халкъым, сизден тилевюм,

Ана тилни аявлагызыз, билигиз.

Неге тюгюл, аз бусакъ да дюньяда,

Бир заманда четим этмес тилибиз.

- Ана тилибиз бизин хазнабыз, байлыгъыбыз.

- Озың тилигизни, миллетигизни, элигизни сюеген яшлар болугъуз.

Ана тилигизни аздыргъанлардан болмагызы?

Ана тилигизни абурлагызы, сыйлагызы, тилигиз булан өйткем болугъуз!

**КОПИЯ
ВЕРНА**

Duperreux

— Т. Абдуллаев